

Tóthné Boda Éva Mária: A neofolklór jelenségek vizsgálata a népi ékszerkészítésben

Bevezetés

Kárpát-medencében a magyar népművészet kutatásának, a paraszti társadalom tárgyi- és szellemi értékeinek feltárásának a 21. században kiemelkedő jelentősége van. A népművészet az elmúlt két évszázad során a politikai, gazdasági és társadalmi körülmények hatására folyamatosan változott, átalakult és megújult. A hagyományok, az életmód, az igények, az emberek ízlése, az alkotásokat használók és alkotók személye, az alapanyagok rendelkezésre állása és választéka minden történelmi korszakban befolyásolta a népművészetet. A 19. században előbb német nyelvterületen, majd Magyarországon is általánossá vált „népművészet” fogalom a paraszti életformához volt köthető. Az urbanizáció, a gyáripar, a fogyasztói társadalom megjelenése megváltoztatta a társadalmi szerkezetet, az emberi kapcsolatokat, az értékek rendjét, a népszokásokat és hagyományokat. A tömegcikkek megszerzése vált fontossá az emberek számára. A népművészeti technikák és motívumkincs alkalmazása egyre csökkent. Az I. világháború után szervezett formában, irányításra elindult mozgalmak révén került előtérbe a népművészet. (Paál 2016)

Az 1950-es évek első felétől megjelent a népi iparművészet kifejezés, amit a hagyományos népművészet folytatásaként értelmeztek. Szinonimájaként számos megnevezést használtak, mint például a népi kézművesség, a hagyományörző kézművesség, az élő népművészet. A népi iparművészet azonban nem népművészet. Felhasználja a népművészet elemeit, a kézműves technikáit, a motívumkincsét és a szellemiségét a tárgyalkotás során, és ezeket beépíti az új alkotásokba. A népi iparművészet forrásául a hagyományok, a tradíció szolgál, de nem elégszik meg azzal, hogy a létrehozott alkotások közgyűjteményekben legyenek kiállítva vagy a régi tárgyak reprodukciói legyenek. Kell, hogy legyenek ilyenek is, de a népi iparművészetben megjelenik a hagyományok megtartása mellett az újítás, az egyediség, a saját tervezésű alkotások létrehozása. (Beszprémy 2013)

A népi iparművészeti alkotások közé tartozó népi ékszerek (rekesz zománc, gyöngy) esetén is a társadalmi, gazdasági változások hatása az évszázadok során tetten érhető.

A népi gyöngyészter készítésével foglalkozó alkotók esetén a tradícióhoz való visszanyúlás mindig is kiemelt jelentőséggel jelent meg. A Kárpát-medencében kialakult népi gyöngyészter készítési hagyományok megőrzése, a gyöngyfűzés technikájának generációk közötti továbbadása minden közösség számára fontos volt. A 21. század elején, amikor a népművészet, a népi iparművészet, az iparművészet és design között kölcsönhatások, átfedések figyelhetők meg egyes tárgyalkotási folyamatok során (pl.: népi hímzés), a gyöngyésztereknél is megmutatkozik ez a kapcsolódás. A Népi Tárgyalkotó Iparművészek^[1] a hagyományos népi gyöngyészter készítési technikákat alkalmazva, illetve azokat továbbfejlesztve hoznak létre gyöngyésztereket.

A gyöngy évezredek óta a díszítés, az ékesítés kiemelt eszköze, az ékszerkészítés megkülönböztetett tárgya. A gyöngy történelmileg értékmérő, csereeszköz, a kincsképzés eszköze is volt, sőt napjainkban is az. A népi ékszerkészítők sorában a bőr, a tűzzománc, a lószőr, a kerámia, az ötvös mellé felsorakozik a gyönggyel foglalkozó ékszerkészítő, a gyöngyfűző, a gyöngyszövő. Napjainkban a gyöngyészter készítés egyik erőssége, hogy kevésbé jellemző rá az elöregedés. A fiatalokat érdemes megszólítani vele. Fiatalabb korban sok kezdő, tanulni vágyó van, de aztán fokozatosan nagy részük lemorzsolódik. Ennek ellenére napjainkban a gyöngyészter készítés felfutóban van. Ez köszönhető annak is, hogy a tevékenység óriási lehetőséget ad a kreativitásnak. Gondoljunk akár a gyöngy anyagára, színére, vagy a felhasználás módjára, a választott, illetve megtervezett mintára. A gyöngy – mint mindig – ma is aktuális. Évezredek küldetése van. Ennek betöltése napjainkban a hagyomány és a modernség keresztmetszetében érhető tetten. A gyöngyészter készítés fennmaradása a mesterséget ismerők és gyakorlók kreativitásán nyugszik. A gyöngy ennek megfelelően nem csak ékszer, dísz, hanem gondolkodásra készítő anyag is. Ilyen módon sokak számára jelent kikapcsolódást, szórakozást, játékot, az ajándékozás, az örömszerzés egyik eszközét, valamint jelenti egyben az egzisztencia biztosításának módját, a megélhetést is. A gyöngy évezredek óta kézzől kézre jár és ez a misszió napjaink jövőképében is egyértelműen tetten érhető.

A népi gyöngyészter készítés iránti érdeklődésem három éve kapcsolódik a mindennapjaimhoz. Magam is népi ékszerkészítéssel foglalkozom. Folyamatosan részt veszek képzéseken, tanfolyamokon, rendszeresen minősítetem az alkotásaimat. A tapasztalataim és a téma iránti érdeklődésem motivált arra, hogy a diplomadolgozatomban vizsgáljam a népi gyöngyészter készítés 21. századi megjelenését és lehetőségeit. A következő 1-4. ábrán a saját munkáim láthatóak.

10. ábra Ukrán gyöngyallér

11. ábra Ukrán csipkés-azsúros gyöngyallér

12. ábra Sárközi gyöngygallér

13. ábra Latitar - román nyakék

Témaválasztásnál továbbá meghatározó tényező volt még az is, hogy a Nemzeti Művelődési Intézet Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóságánál végzett munkám során kapcsolatban állok a népi kézművesekkel, köztük népi ékszerkészítőkkal is. Munkahelyemen részt veszek tárgyi és szellemi néprajzi értékek feltárásában, kézművesek bemutatkozási alkalmainak, oktatásuknak a szervezésében, hogy a népművészet ágai a régi hagyományokat követve, de megújulva fennmaradjanak.

A 2021-ben elkészült diplomadolgozatomban, - mint a címe is mutatja -, a népi gyöngyészter készítésben megjelenő neofolklor jelenségeket vizsgáltam. A bevezető után következő elméleti részben szakirodalmak alapján a néprajz fogalmából kiindulva röviden áttekintettem a folklor, a folklorizmus és neofolklorizmus értelmezését, majd a népi ékszer meghatározását, a gyöngy fogalmának, funkcióinak és gyöngyészterek 19-20. századi népi viseletekben történő megjelenését és ezek egymáshoz való illeszkedését. A következő fejezetek empirikus kutatásomat és annak eredményeit mutatják be a népi gyöngyészter készítő tudáselsajátításának módjával, az általuk készített gyöngyészterek fajtáinak bemutatásával, az alkotásaikban a tradíció és modernség megjelenésével kapcsolatosan. Kutatási módszerként az interjú vizsgálati módszert választottam, hogy a kapott ismeretek elemzésén keresztül bemutassam a népi gyöngyészter készítés jelenkori megjelenését. A népi tárgyalkotó iparművészek közül azokat az alkotókat szólítottam meg, akik kiemelt tudású szakemberei a témának és munkájukkal inspirálóan hatnak a népi gyöngyészter készítőkre.

Ezen cikkben a diplomadolgozatom tartalmából kiemelem az empirikus kutatás céljának, valamint az interjú vizsgálatnak a leírását és annak összefoglalását. Továbbá következtetéseket vonok le, javaslatokat teszek a közeljövőre vonatkozóan, végül pedig a kutatás összefoglalásával zárom a tanulmányt.

Az empirikus kutatás céljai, a kutatás kérdései

„Nem az a fontos, hogy mi múlik el, hanem az, hogy mit tudunk belőle megőrizni.” Halász Péter idézettel kezdi Oláh Márta népi iparművész Népi gyöngyészterek címmel írt kötetének előszavát. A 21. század első évtizedeiben kulcskérdéssé vált a néphagyományok megismerése, megőrzése, továbbadása a fiatalabb generációnak és átmentése a jelen kultúrájába. A tradíciónak és a

modernségnek az egymásra találása mentheti meg a pusztulástól, a felejtéstől őseink tudását, értékeit.

Diplomadolgozatom témájának vizsgálatához céloom feltárni, hogy a mai gyöngyészter készítők körében miként valósul meg a népművészet ezen ágának az áthagyományozódása, a népi ékszerkészítők tudásának átörökítése, továbbadása. Vizsgálom, hogy őseink gyöngyészter készítő tudása, mintakincse és fűzési technikái milyen formában jelennek meg Magyarországon a 2000-es évek első évtizedeinek divatjában, a mindennapi öltözékekben és milyen törekvések vannak ennek megvalósulására.

Az empirikus vizsgálatához az alábbi kérdéseket fogalmaztam meg:

1. A népi gyöngyészter készítők kitől tanulták meg, illetve milyen módon sajátították el a népi gyöngyfűzést? Milyen kötődésük van a gyöngyözéshez és milyen célból készítik az alkotásaikat?
2. Milyen tájegységek népi gyöngyésztereit készítik? Hagyományt követve vagy egy új design szerint alkotnak?
3. Milyen bemutatkozási és tudásátadási alkalmak vannak? Vállalnak-e oktatást, képzést? Milyen lehetőségek vannak a népi gyöngyészterek népszerűsítésében?
4. Megjelenik-e az alkotásokban a tradíció mellett a megújulás, egy új design? Van-e igény a mai divatban történő megjelenítésre?

A kitűzött célok eredményes vizsgálatának érdekében a kvalitatív kutatási módszerek közül az interjú vizsgálatot alkalmaztam. A mélyinterjúkon a népi gyöngyfűzők kiemelt szaktudású személyeit kérdeztem meg. Kérdéseim a gyöngyfűzés, gyöngy ékszer készítés elsajátítására, az ehhez való kötődésre, a tudásátadás lehetőségeire és módjára, az áthagyományozódásra, a tradíció fennmaradásának lehetőségeire és a megújulásra irányultak.

Interjú vizsgálat

Az interjú vizsgálat során a népi gyöngyészter készítők kiemelt szakmai tudású és elismert tagjaival (7 fővel) és egy iparművésszel készítettem interjút. Az interjúkat hangfelvételen, majd a hanganyagot írásban rögzítettem. A megkérdezettek beleegyezését követően használtam fel a vizsgálat bemutatásához. Szeretném köszönetemet kifejezni minden interjúalanyomnak, hogy rendelkezésemre bocsátották az alkotásaik fotóit.

Az interjú kérdéseinek összeállításakor egy átfogó képet szerettem volna kapni az alkotókról, munkálkodásukról. A kérdésekre adott válaszokat az alábbi témacsoportok alapján mutatom be:

- népi gyöngyészterkészítés elsajátításának története,
- az elkészített gyöngyészterek fajtái,
- bemutatkozási és tudásátadási alkalmak,
- a tradíció és a modernség megjelenése az alkotásokban.

Az interjúalanyokkal 2020. szeptember 15. és 2020. november 9. között beszélgettem. A megszólított alkotók:

- Decsi-Kiss Jánosné, Csorba Mária (továbbiakban: Decsi-Kiss Mária) Tolna megyében élő gyöngyfűző népi iparművész,
- Dukát Judit gyöngyfűző népi iparművész,
- Fehér Anna népi iparművész,
- Kiss Gabriella népi iparművész, a Népművészet Ifjú Mestere,
- Nagy Gyöngyi népi iparművész,
- Nemesházi Valéria népi iparművész
- Németh Hajnal Auróra iparművész, képzőművész,
- Péter Szidónia népi iparművész.

Az interjú vizsgálat összefoglalása

Az interjú vizsgálat eredményének összefoglalásaként leírhatom, hogy a megkérdezett népi gyöngyész készítőknél a népi gyöngyfűzés technikájának elsajátítása felnőtt korokra volt jellemző. Közvetlenül a gyermekkorukban nem volt jelen a népművészet ezen területe. Az alkotókkal történt beszélgetés során rajzolódott ki az, hogy miként választották a népi gyöngyész készítést. Van, akinek a néptáncgyűttes tagjaként a viselethez kellett gyöngyöt készítenie, van, akinek a családi ifjúsági alkotó táborban oktatáshoz és vannak, akiket a főiskolai tanulmányaik során a néprajzos tanulmányaik indították el ezen az úton. Azok az alkotók, akik kikapcsolódásként, autodidakta módon kezdtek el a gyöngyfűzéssel általában foglalkozni, később fordultak a népi gyöngyész-készítés, a néprajz megismerése felé. Az azonban mindegyik alkotónál elmondható, hogy a népi kultúra, a néphagyományok és népszokások tisztelete és a kézművesség szeretete mindenkor jelen volt és van ma is.

Az alkotóknál más és más cél volt az, ami elindította őket ezen a pályán. Az interjúkon elmondottak alapján a tanulás, az alkotás öröme, a kihívás, a sikerélmény, egy új ékszer megalkotása, a gyöngyészerek zsűriztetése, a tradíció megőrzése és a tudásátadása megjelenik. Az ékszerek eladása nem a fő motivációs tényező a népi ékszerkészítőknél. Decsi-Kiss Mária munkáira jellemző, hogy megtartja a hagyományos formákat, legfeljebb a színeket változtatja meg a saját ízlésének megfelelően. Németh Hajnal Auróra iparművészként dolgozik. Az ékszer kollekcióinak tervezése során a népi ékszerek formavilágát, mintakincsét és készítésüknek technikáit felhasználja. A megkérdezett többi hat népi tárgyalkotó iparművésznél megjelennek a hagyományos népi ékszerek, a modern ékszerek változatai, és készülnek olyan alkotások is ahol a tradíció és a modernség egyidejűleg jelen van. Mindegyiküknél fontos, hogy hiteles néprajzi forrásokat alapul vevő alkotás születik.

A népi ékszerkészítőknél a bemutatkozás színtereiként jelennek meg a magyarországi és külföldi kézműves vásárok, a kiállítások, előadások, a gyöngyfűzést népszerűsítő foglalkozások, táncbáztalálkozók és a pályázatokon való részvétel. Ezekre az alkalmakra szívesen elmennek. A népművészeti pályázatokra folyamatosan adnak be népi ékszereket.

A bemutatkozási alkalmak olyan lehetőségek, ahol a fiatal és felnőtt korosztály egyaránt megismerkedhet a népi ékszerkészítéssel. Decsi-Kiss Mária elmondása szerint a gyermekfoglalkozásokon inkább csak ismerkedés van a gyönggyel. Péter Szidónia a Hagyományok Háza programjairól beszélt, ahol a gyermekeknek játszótéri foglalkozásokat szerveznek gyöngyfűzés témában. A felnőttek a Nyitott Műhelyben vehetnek részt foglalkozásokon. Ezek az alkalmakon több népi gyöngyész készítő is oktatja a résztvevőket. Az interjúalanyok véleménye

szerint oktatáshoz kevés képzési anyag áll rendelkezésre. Bővíteni kellene a képzési anyagot, kisfilmekre lenne szükség. Nagy Gyöngyi kiemelte, hogy a hivatalosan jegyzett mesterségeknek van tananyaguk, a gyöngyfűzésnek pedig nincs. Németh Hajnal Auróra iparművészt leginkább az ékszereinek, kollekciónak a bemutatására kéri fel, de tanároknak és a diákoknak kreatív technikák oktatására is kap megkeresést. Az a véleménye, hogy a népi gyöngyfűzőknek és az ékszertervezőknek együtt kellene dolgozni, hogy a régi hagyományok megjelenhessenek az új ékszerekben.

A megkérdezett alkotók által elkészített ékszerekben egy interjúalany (Decsi-Kiss Mária) kivételével mindenkinél a hagyományőrzés mellett a megújulás is megjelenik. Saját, egyedi tervezésű alkotások találhatók az alkotóknál. Legszívesebben a kalotaszegi gyöngykultúrát használják fel, de az ukrán, a kárpátaljai és a sárközi gyöngyékszerekénél is készülnek újszerű alkotások. Ha csak a színét változtatják meg a gyöngynek, már akkor is létrejöhet egy a mai öltözködéshez is viselhető ékszer.

Németh Hajnal Auróra ékszerkollekciói viszont már egy teljesen új irányt mutatnak be. A népművészet elemeinek, a régi hagyományoknak és a művészi egyedi tervezésnek a találkozása olyan gyöngyékszerek létrejöttét eredményezi, amelyeken a tradíció és a design együttese jelenik meg és egy a mai korban, minden korosztály által hordható ékszerek formájában érhető el a közönség számára.

Következtetések, javaslatok

Diplomadolgozatomban áttanulmányozott szakirodalom alapján az elméleti részben egy átfogó képet vázoltam a népművészet, a népi iparművészet kialakulási, átalakulási folyamatairól. Röviden bemutattam a népi ékszerek, a gyöngy, a gyöngyékszerek megjelenését és funkcióit a népi viseletben. Vizsgáltam hét népi tárgyalkotó iparművésszel, illetve egy iparművésszel készített interjúk alapján a népi gyöngyékszer készítésben a népi hagyományoknak és a megújulásnak a 21. századi megjelenését.

A népi kismesterségekhez tartozó ruházzkodást szolgáló iparágnak, a gyöngyékszer készítésnek a jelen korban is épp olyan jelentősége van, mint az elmúlt évszázadok során.

A népviseletekhez tartozó népi gyöngyékszerek értékei voltak nemcsak az egyénnek, akinek a tulajdona volt, hanem a közösségnek is. Ezeknek a kulturális tárgyi értékeknek és a hozzájuk kapcsolódó szellemi tudásnak a megőrzése és továbbadása mindannyiunk feladata. Kutatásom alapját képezte, a népi gyöngyékszereknek a ma kor öltözködésében való megjelenése. A régi gyöngyök forma- és motívumkincsének beillesztési lehetősége az újonnan tervezett ékszerekbe, és ez által a népi hagyomány fennmaradása.

Az interjúkból kiderült, hogy a megkérdezett alkotók mindegyikének fontos a néphagyományok, a tárgyi emlékek kutatása, a még élő gyöngyékszer készítő megkeresése. Kiemelték a néprajzi ismeretek, a hiteles forrás szükségességét, melyek alapján elkészíthetők a régi gyöngyékszerek és ennek alapulvételével pedig megvalósulhat a tudásátadás is. Emellett megjelenik az igény arra, hogy ezeket a gyöngyfűzési technikákat felhasználva a forma és színvilág megújításra kerüljön, mert így érhető el, hogy nemcsak a 2000-es évek elején, hanem a jövőben is a néphagyományokat megtartó, de hordható ékszerek készüljenek.

Javaslatok a közeljövőt illetően:

- Tananyag kidolgozása, kisfilmek készítése a népi gyöngyészter készítőik részére.
- Az ifjúság már az iskolában is megismerkedjen a néprajzzal, a kézművességgel és azon belül a népi gyöngyészter készítéssel.
- Képzések, továbbképzések szervezése a kezdőknek, a haladóknak és a népi tárgyalkotó iparművészeknek
- Táborkok, műhelyfoglalkozások szervezése a gyerekek és felnőttek számára.
- Népi gyöngyészter készítés területén kiemelt értékekkel rendelkező tájegységeken, településeken kutatások végzése és ezekről kiadványok megjelentetése.
- Gyöngyfűzés szakágban a népi tárgyalkotó iparművészek és gyöngyészter tervezéssel foglalkozó iparművészek közötti beszélgetések, közös munkák szervezése.
- Tájegységi tankatalógusok készítése egy kiadványsorozat keretében, amely dokumentálja a történelmileg fennmaradt értékeket.
- Élő tudásbázis, értéktár létrehozása a Kárpát-medencében ma akkreditált formában működő gyöngyészter készítőkről, bemutatva többek között azt is, hogy milyen irányultságban (hagyomány, modern stb.) vállalnak felkészítő foglalkozásokat.
- Módszertani kiadvány a fiatal célcsoportok felé, amely segíti őket az eligazodásban, a motiváció felkeltésében.

Tekintettel arra, hogy mint népi gyöngyészter készítő ezen a területen dolgozom, valamint a munkahelyemen végzett feladatokhoz is kapcsolódik a népi hagyományok kutatása, megőrzése, továbbörökítése és a megújulásra való törekvés, a továbbiakban szeretnék energiát fordítani arra, hogy a fentiekből néhány témakör megvalósításában részt vegyek, illetve a megyei és országos szakmai platformokon képviseljek.

Összefoglalás

Diplomadolgozatomban a népi iparművészeti alkotások közé tartozó népi gyöngyészter készítést vizsgáltam meg a neofolklor jelenségek tükrében. Az elkészített munkám a teljesség igénye nélkül a téma elméleti és gyakorlati feldolgozását, elemzését mutatja be. Céloom, hogy arra keressek választ, hogy miként történik a 21. században a népi gyöngyészterek készítésének tudáselsajátítása, milyen gyöngyészterfajtákat készítenek az alkotók és megjelenik-e az alkotásaikban a hagyománykövetés mellett a megújulás. Vizsgáltam, hogy az őseink gyöngykultúrájának elemei felhasználásra kerülnek a modern alkotásokban és ez az új design viselhető-e az mindennapi és ünnepi öltözködés során, illetve milyen törekvések vannak ennek magvalósulására.

A népi gyöngyészter készítés elsajátításával kapcsolatban mindegyik interjúalany elmondta, hogy a gyermekkori környezetükben senki sem foglalkozott népi gyöngyészter készítéssel. Esetleg gyöngyöt fűztek, de a népi jellegű, a néphagyomány követő gyöngyöket felnőttkorukban kezdtek el fűzni. Mindegyik alkotó kiemelte, hogy a néprajzi ismereteket, a gyöngyfűzés szeretetét, gyakorlatát és az alkotás iránti vágyat már gyermekkorban meg kell ismertetni. Véleményük szerint az általános iskolai oktatásba meg kellene jelennie a kézműves szakmák megismerési lehetőségének. A gyakorlati tapasztalat után pedig további tanulási folyamat, képzések, táborok

segíthetnék a népi gyöngyészter készítés elsajátítását. Mindehhez több képzési anyagra, oktatófilmekre, bemutató foglalkozásokra lenne szükség. Az interjúalanyok mindannyian a népi hagyományok megőrzése, továbbadása mellett a népi gyöngyészter készítés megújulásában látják az őseink gyöngykultúrájának a fennmaradását. Fontosnak tartják, hogy ne a múzeumoknak, kiállítóhelyeknek készüljenek az alkotások, hanem ezt a tudást felhasználva modern ékszerek készüljenek. Ehhez pedig a tárgymásolás mellett a tervezés képességére is szüksége van az alkotóknak. Németh Hajnal Auróra iparművész nő egy új irányt mutat a népi gyöngyészter készítőknak. Ékszereiben a népi elemek, a régi hagyományok és a művészi egyedi tervezés találkozik. Ezek már olyan gyöngyészterek, amelyek a mai korban, minden korosztály által hordhatóak. Szerinte a gyöngyfűző kézműveseknek is ilyen szemlélet kellene, amikor a régi hagyományt be akarják építeni egy új ékszer megtervezésébe. Elmondta, hogy jó lenne, ha együtt gondolkodnának a tervezők és a gyöngyfűzők.

A népi gyöngyészter készítés több mint egy kézműves tevékenység. A népművészet iránti tiszteletet és alázatot, egy életformát és látásmódot, alkotásvágyat és örömteli perceket jelent az alkotóknak.

Felhasznált irodalom:

- Illés, Vanda (szerk.) (2013): A népi iparművészeti alkotások minősítésének megújult szempontrendszerre, Budapest, Hagyományok Háza, Népi Iparművészeti Osztály.
- Paládi-Kovács, Attila (szerk.) (1997): Magyar Néprajz IV. kötet, Életmód, Budapest, Akadémia Kiadó.
- Ament-Kovács, Bence (2019): Hagyomány - Háziipari és népi iparművészeti szövetkezetek a második világháború utáni Magyarországon, Honismeret XLVII. évfolyam 2019/3. szám, Budapest, Honismereti Szövetség. Forrás: <http://real.mtak.hu/94431/1/Ament-KovacsBenceHaziipariesnepiiparmuveszeti.pdf>. Letöltés ideje: 2020. november 18. 17 óra 35 perc
- Beszprémy, Katalin (2013): Mesterségem címere - a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája, Budapest, Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet. Forrás: <https://nesz.hu/wp-content/uploads/2014/09/Mesters%C3%A9gem-c%C3%ADmere-l..pdf> Letöltés ideje: 2020. november 24.
- Paál, Zsuzsanna (2016): Népi kézművesség a XXI. században, Budapest, Kézművesség és naprajzi gyűjtés, kézirat. Forrás: http://tradicio.weebly.com/segeacutedanyagok.html,k%C3%A9zm%C3%BAvesség_és_n%C3%A9prajzi_gy%C3%BAjt%C3%A9s.docx Letöltés ideje: 2020. december 7. 19 óra 20 perc
- Tánczos, Vilmos (2011): Magyar néprajzi tájegységek és táji-etnikai csoportok. Forrás: <https://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/13-14tajak1-4.pdf> Letöltés ideje: 2020. december 2. 21 óra 30 perc

[1] Népi Tárgyalkotó Iparművész cím adományozásáról a hagyományőrzéssel és a néphagyomány gondozásával kapcsolatos állami szerv kijelöléséről, valamint a népi iparművészeti és a

népművészeti alkotások minősítéséről 530/2017. (XII. 29.) Korm. rendelet 9.§-a rendelkezik.
Internetes forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700530.KOR> Letöltés ideje: 2020.
november 18. 17 óra 30 perc.